

ORTAKÖY VE ÇEVRE FOLKLORU ARAŞTIRMASI*

Dr. Doğan KAYA

Ortaköy, Aksaray'a bağlı olup onunu kuzey batısına düşer. Aksaray'a 60 km., Kırşehir'e 50 km. mesafededir. Denizden 1140 m. yüksekliktedir. Yüzölçümü ise 750. 23 km² dir. Civarında birkaç höyüğün bulunması (Kale Höyük, Koçhasan Höyüğü, Muratlı Höyük) bu yörenin İlk Tunç Çağında da önemli bir yerleşime beşiklik yaptığını göstermektedir. Osmanlı ve Selçuklu'dan önce Frigler, Persler ve Sasaniler de bu bölgede hüküm sürmüşlerdir. **Anadolu'da** 1072-1174 tarihlerinde hüküm sürmüş olan **Danişmendlilerin** kurucusu Melik Ahmet Danişment Gazi zamanında Türklerin eline geçmiş, XI. Yüzyıldan günümüze kadar hep Türklerin elinde kalmıştır.

Ortaköy, 19 Haziran 1957 tarihli ve 7033 sayılı kanunla Niğde iline bağlı bir ilçe olmuştur. Bugün ise Aksaray ilinin bir ilçesidir.

Ortaköy'ün nüfus durumu 1997 sayımına göre; Merkez: 30.768, Bucak-Köy: 27.894, Toplam nüfus: 58.662'dir.

Ortaköy'ün beş mahallesi vardır. İstiklâl mahallesi, Karşı mahalle, Kızılay mahallesi, Yeni mahalle, Zafer mahallesi.

Ortaköy'ün 30 köyü, bir bucağı (Balcı) vardır. Biri merkez olmak üzere beş belediyesi (Balcı, Bozkır, Devedamı, Harmandalı) olup başlıca köyleri şunlardır:

Akpınar (Halk ağzında; Aflak), Camuzluk, Cececli, Cumali, Çeltek, Çetin, Çiftevi, Durhasanlı, Gökler, Hacıbrahımuşağı, Hacımahmutuşağı, Hıdırlı, Hıdırlıyaylası, Hocabeyli, İshaklı, Karapınar, Kümbet, Namlıkışla, Oğuzlar, Ozancık, Pınarbaşı, Pirli, Reşadiye, Salarialaca, Salarığödel, Sarıkaraman, Satansarı, Seksenuşağı, Sımandıgökkaya, Yakarıkabakulak.

Aşağı yukarı hemen her evden yurtdışında yakınları olan Ortaköy'de halkın geçimi büyük oranda gurbetçilerin gönderdikleri dövize endekslidir.

Bu incelememizde Ortaköy'ün folklorik yapısını çeşitli yönleriyle ele aldık. Yazımızda şu konulara yer verilmiştir:

- Önemli Yerler
- Ad Almalar
- Düğün Folkloru
- Bâtil İnanışlar
- Atasözleri ve Deyimleri

* Yayımlandığı yer: *Türk Folkloru*, IV (39), 10. 1982, s. 28-29. / IV (40), 11. 1982, s. 19-21. / IV (41), 12. 1982, s. 20-23 / IV (42), 1. 1983, s. 21-23. / IV(43), 2. 1983, s. 20-27. / IV (44), 3. 1983, 27-30.

Beddualar
 Mahalli Kelimeler Sözlüğü
 Manileri
 Saya Gezme
 Tekerlemeler
 Türküler
 Çocuk Oyunları
 Fıkralar
 Masal

Yazımızın başlığından da anlaşılacağı gibi bu yazıda sadece Ortaköy merkez folkloru üzerinde durulmamıştır. Ufak-tefek farklılıklar olmasına rağmen toplu olarak ele alınmıştır. çok farklı özellik gösterenleri de ayrıca belirtilmiştir. Köylerde uzun müddet kalınıp bir inceleme yapılırsa, belki folklor ürünlerinin varyantlarına rastlanabilir.*

ÖNEMLİ YERLER

Hacı Ali Paşa Camii: Ortaköy'dedir. Ortaköy eşrafından "*Sürmeliler*" sülalesinden Hacı Ali Paşa 1905 yılında yaptırmıştır. Osmanlı mimârisiyle yapılmış bu câmiin tek kubbesi vardır. Mihrabın çevresinde Hattat Raşit Tiryakioğlu'nun yazdığı Besmele ve Ayete'l-Kürsi vardır. Halk "*Merkez Câmisi*" der.

Yunus Emre Türbesi: Reşâdiye Köyü'nün batısında bulunan bir tepe üzerindedir. Çevre köylerinden ziyarete gelirler. Ziyaret anında kurban kesilir, namaz kılınır, duâ edilir. Bugün eski türbe yıkılmış, yerine yenisi yapılmıştır. Halk eskiden bu türbenin yanındaki ağaca, arka arka girerek ziyaretini yapar ve para eterdi. Yunus Emre'nin buradaki kabri hakkında *Âşık Edebiyatı Araştırmaları* adlı kitabımızda (s. 363-374) geniş bilgi verdiğimizden burada fazla üzerinde durmak istemiyoruz.

Kartuluk Dağı Tepesi: Namlıklısla köyündedir. Dağın tepesinde "*Dede*" adı verilen bir yer vardır. Çocuğunun yaşamasını, malının kalmasını isteyen kimseler oraya gider, üç fâtiha okur, dilek diler, birşeyler bırakır. Ziyaretini tamamlar.

* Şahsımın bu bölgenin insan olmaması dolayısıyla, önemli özellikler gözden kaçmış olabilir. Bunu peşinen kabul ediyorum. Ne var ki bu sebep beni folklor incelemesinden alıkoyamazdı. Bir folklor yazarı olarak, bu yüzden folklorik meselelere bağlı kalmağa çalıştım. Geniş bir çevreyi, bir kişinin, üstelik oraya yabancı bir kişinin, tam manasıyla aksettirebilmesine imkân yoktur. Bu bakımdan eksiklerimizin hoş görülmesini dilerim.

Sınandı Kalesi: Sınandıgökkaya köyünün kuzeyinde kurulmuş olup bugün birkaç yerde duvar kalıntısı kalmıştır. (Peker, 1999; 8)

Çiftevi köyündeki önemli eserler: Köyün kenar kısmında bir kaya vardır. Yüksekliği 4 m., enliği 5 m. kadardır. Düğün anında gelin bu kayanın etrafında üç kere dolandırılır. Bundaki maksat gelinin gittiği yerde kalması, mutlu olmasıdır.

Köyün sahasında Selçuklulardan kalma bir taş mevcuttur.

Muratlı ve Otügüz Höyüğü: İçinde Rumlardan kalma eşyalar olduğu söylenir. Üzerinde yürüdüğünde höyük sallanır gibi oluyormuş.

Köy Camii: XIX. asırdan kalma olduğu söylenir. Orijinal süsleri vardır.

AD ALMALAR

Altınçanak: Bozkır Köyü'nde bir mevkiidir. Bu köye yakın köylerden birisi Rumlara esir düşüyor. Rumlardan biri; "Sana bir kâğıt vereceğim. Bunu Bozkır'da filan yere götür koy. Söz verersen seni kurtarabilirim." diyor. Türk serbest kaldıktan sonra, bu kâğıdı tarif edilen yere götürüyor. Bir de ne görsün! Orada bir oyuktan yığınla arı çıkıyor. Adama saldırıyorlar. O da kendini imkân nispetince korumaya çalışıyor. Eli yettiğince arıların bazılarını öldürüyor. Ölü olarak yere düşen arılar altın oluyorlar. Adam ölüyor ama, yerde de bir hayli altın oluşuyor. Halk bu yüzden buraya "*Altınçanak*" diyor.

Balcı: Daha önceleri buraya *Kurt* (veya Kürt) *Mahmutlu* denilirmiş. Şimdiki Balcı Barajı'nın bulunduğu bir yerde de bir köy bulunmuş. Kurt Mahmutlu'dan buraya bir adam bal getirip satarmış. Halk da, onun köyüne "*Balcı*" demiş. Bu isim zamanla yaygınlaşmış.

Bozkır: Anadolu'nun başka bir bölgesinden buraya Hacı Mehmet, Kara Osman, Mevlit Âciz Ağa gelmişler. Bunlara "*Bozaklar*" denilirmiş. Zamanla "*Bozkır*" denilmeye başlanmış.

Ceceli: Bu isim hakkında iki rivayet vardır.

Kışehir'de mekân tutmuş olan Caca Bey'e bağlı birkaç aile, buraya yerleşmiş, kendilerine Cacalı ve zamanla Ceceli denilmiştir.

Türkistan'dan, Ceceli adlı bir boy gelip Anadolu'da üç yere dağılır. Bu yöreler, Trabzon, Adana ve Ortaköy'dür.

Çatin: Köyün şimdi bulunduğu yerde daha önce Ermeniler varmış. Doğu'dan Karaboğaz Mehmet Ağa adında biri kavmi ile buraya gelmiş. Köyün halkı kayaların arasında, ine benzer yerde yaşamış. Karaboğaz Mehmet Ağa kendisine iki katlı bir ev yaptırmış, üzerini de çatı ile kapatmış. Köy halkı

buraya “Çatılı İn” demeye başlamışlar. Zamanla köy bu ad ile alınır olmuş. Bu da değişerek Çatin adını almış.

İkinci bir söylenti ise şöyle: Köyün iki yanından dere geçmektedir. Bu yüzden buraya “Çatılı” denilmiş. Bu da zamanla “Çatin” olmuştur.

Çiftevi: Önceleri Muratlı Höyüğü yanında bir köy varmış. Buraya “Muratuşağı” denilirmiş. İki kardeş köy halkıyla kavga etmiş. Bu yüzden buradan ayrılmak zorunda kalmışlar. Köyün şimdi bulunduğu yeri mesken tutmuşlar. Köyün nüfusu zamanla artmış. Halk da bu köye “Çiftevi” demeye başlamış.

Devedamı: Köyün bulunduğu bugünkü yerde eskiden oldukça fazla deve bulunmuş. Devedamı ismini alışı bu yüzdendir.

Durhasanlı: Bu isim hakkında üç rivayet vardır:

Aksaray’daki Hasan Dağının ismi Arap kaynaklarında Tur-ı Hasan’dır. Bu isim de Danişmendliler zamanında şehit düşüp burada yatan Hasan Bey’den gelir. Bu beye mensup olanlar “Hasan Dağlı” anlamında “Tur Hasanlı” denilmiş, zamanla *Dur Hasan* olarak söylenmeye başlanmış.

Hasan Bey’e mensup ailelerden bir kadın şimdiki köyün bulunduğu yere gelince; oğlu Hasan’a “*Dur Hasan! Burada konaklayalım.*” demiş. Bu söz zamanla köye isim olmuş.

Bir söylentiye göre hasan Bey, Danişmend Gazi’nin amcasıdır. Hasan Bey’in üç çocuğundan birisinin adı da “*Turasan*”dır. (Peker, 1999; 10)

Hacı Mahmut Uşağı - Hacı İbrahim Uşağı - Seksen Uşağı: Vaktiyle buraya her bahar ayında Toroslardan üç kardeş kalabalık olarak gelir yayla hayatını geçirirlermiş. Bu, uzun müddet devam etmiş. Zamanla yerleşik hayata geçmişler. Kendilerine bugünkü yerleşme merkezlerini seçmişler. Başlarındaki büyüklerinin adlarından dolayı bu isimleri almışlar.

Namlıkışla: Vaktiyle köyde Evliyagiller’in kızı kaçırılır. Bu, köyde kan davası başlatır. İki taraftan da çok sayıda insan öldürülür; çok kan dökülür. Bu yüzden buraya “*Kanlıkışla*” denilir. Son zamanlarda ismi devlet tarafından “*Namlıkışla*” olarak değiştirilir. Halk şu sıralar iki ismi de söylemektedir.

Pirli: Yaşlı bir kişi (pir) buradan geçerken, dinlenmeye kalmış. Burası hoşuna gitmiş; mesken tutmuş. Diğer köylerden de zamanla buraya yerleşenler olmuş. Halk ta buraya “*Pirli*” demiş.

Reşadiye: Köy, 1293 (Miladi 1877-1878) muhaciri olarak Erzurum ve Kars’tan gelenler Sultan Reşat zamanında buraya yerleştirilmiştir. Padişahın

adından dolayı buraya Reşadiye denilmiştir. Köyün 1908 yılında kurulmuş olduğu söylenir. (Peker, 1999; 11)

Saları Alaca: Köy halkı Nevşehir'in "Sallar Köyü"nden gelmiştir. Köyün toprağa ala renkte olduğundan buraya "Sallaralaca", zamanla da "Salaralaca" denilmiştir.

Salarıgödel: Buraya sarı benizli (veya sarı elbiseli), şişman, kısa boylu, halk tabiriyle "gödek" biri gelir, yerleşir. Köyün nüfusu zamanla artar. Halk da buraya "Salarıgödel" der.

Sarı Karaman: Konya'nın Karaman kazasından buraya bir sülâle gelir. Halk bu yüzden buraya "Sarıkaraman" der.

DÜĞÜN FOLKLORU

Nişan: Dünür usulü evlilik yaygındır. Oğlanın annesi, babası, yakınlarından birkaç kişi kızın evine dünür gider. Kızın büyükleri düşünmek için izin isterler. Kızın fikri nadiren alınır.

Nişan, köylerde odalarda, Ortaköy'de ise evlerde, kıraathanelerde yapılır. Şerbet içilir. Bazıları da erkek ve kadınlarla birlikte tören düzenlerler. Kız ve oğlan yan yana dururlar. Kıza, her iki taraf takılarını takarlar. Çok miktarda altın ve para birikir. Halk, takı takmada neredeyse birbiriyle yarışır. Öyleki, bir evden her ferdin takısını vermesi töre halindedir. Daha sonra oyunlara geçilir. Kızlar söyleyip oynarlar. Nişan, "Hayırlı olsun" dileğiyle son bulur.

Düğün: Belirlenen tarihten önce pazarlık bozulursa Oğlan tarafı bütün masrafları karşılar. Düğün günü davetiye ile, kişilere yahut anonsla halka bildirilir. Davetiyeye "Okuntu" denir. Düğün günü bayrak kaldırılır. Bu da şöyle olur: Cuma namazı kılındıktan sonra imam efendi eve gelir. Üzüm üzerine birtakım ayetler okur. Bu üzüm, konu-komşu ile birlikte yenir. Evin yüksekçe bir yerine bayrağı asar. Bayrak direğinin tepesine de elma konur. Köylerde oğlan evi bayrağın altında gücü yettiğince hayvan, (inek, koyun...) keser.

Düğün için daha ziyade Kümbet Köyü'nden çalgıcılar getirilir. Tabi bu arada yemekler hazırdır. Yemekler aşçılara yahut kadınlara yaptırılır. On çeşit kadar yemek yaptırılır. Yemek üç gün sürer. Masadan yemek duası yapılarak kalkılır.

Bazı düğün sahipleri, düğünü içkili yapar. Düğünde "köçek" oynatılır. Köçek, Kümbetlidir ve erkektir. Köçek, uzunca bir etek giyer ve iki elinin

parmaklarına da zil takar. Onları birbirine vurarak hayli oynayıp bahşış alır. Kümbetlilere halk, “*Abdal*” der.

Düğünlerde birtakım mahalli oyunlar oynanır. Bunlar; *sekme, zıplama, üçayak* gibi oyunlardır. Ayrıca birtakım oyun çıkartmalar vardır. Bunlar da, *Vızvız, Yüziük, Tosbağa, Hicaz’a Gitme, Keçili, Battı Battı* (daha ziyade Çiftevi Köyü’nde..) gibi oyunlardır.

Düğüne gelenler paralarını zarf içinde düğün sahibine verirler. Uzaktan misafir gelenler evlerde misafir edilirler. Misafire önce kahve (şu sıralar çay) verilir. Kahveyi ikram edene para verilir.

Düğünün sondan bir önceki günü geline kına yakılır. Bazı köylerde (Pirli Köyü’nde) kına yakılmadan evvel, yengelere tavana asılan ve üzerine çam batırılan şalgam indirtilir. Gelin kına yakarken ellerini açmazsa, altın yahut para verilir.

Kına yakılacağı gün gelin baba evinde değildir. Çünkü, yakınlarından biri onun temizlik ve misafirlik için evine götürmüştür. Oğlan tarafı, bu bakımdan gündüz gider. Önde erkekler, arkada kadınlar gelini kaldığı evden alarak, babası evine getirir. Akşamleyin de kadınlar kına yakmağa giderler. Damadın yakınlarından biri, kırmızı eşarpla sarılı kınayı gelinin evine götürür. Bir çocuk veya genç “*kına parası*” almadan kapıyı açıp onları içeri almaz. Gece geç vakitlerde kına yakılır.

Kına, teflerle türküler söyleyerek ve kibleye dönülerek yakılır. Anadolu’nun çok yerinde olduğu gibi gelin, annesi, bacısı ve yakınları ağlatılır. Söylenen türküler şunlardır:

-1-

Kına Gecesi Türküsü

*Kınacılar gelin geçin oturun
Entarimin kuşağını getirin
Ben ölüyom ben’anama götürün
Anamı anamı gelin anamı
Özediler yakmadılar kınamı*

*Kınacılar gelin geçin oturun
Elinizi kınalara batırın
Ben gidiyom ben’ana götürün
Bağlantı*

*Kınacılar geldi çaya dizildi
Altın tas içinde kınam ezildi
Kınayı görünce benzim bozuldu
Bağlantı*

*İn aşığı bağlasınlar başını
Çok yukarı sil güzüyün yaşını
Emmim dayım, görsün senin işini
Bağlantı*

*Urganımı uzattılar peceden
Kulağıma bir ses geldi yüceden
Garip anam kayıt görür geceden
Bağlantı*

*Del'olur da dağ başında gezerim
Kalem olur kaşın gözün yazarım
Kazma, kürek dağ tepeyi kazarım
Bağlantı*

*Atımı getirin binek taşına
Elim erişmiyor eyer kayşına
Çağırın da gelsin öz kardaşına
Bağlantı*

*Kardaşım geldi de eyleyemedim
Atını kapıya bağlayamadım
Ellerden ar ettim söyleyemedim
Bağlantı*

*Emmim dayım dirildiler geldiler
Taranacak yünü çeke buldular
İstenmedik yere gelin verdiler
Bağlantı*

*Ekecik dağında bir kara bulut
Ana ben gidiyom sen beni unut
Benim yerim de bacımı büyüt
Bağlantı*

* * *

-2-

*Kınacılar çay başına dizilir
Kınayı görünce benzim bozulur
Anası kızından bugün yozulur*

*Eyvah kızlar ben anamdan ayrıldım
Hem anamdan hem sılamdan ayrıldım*

*Gelin geldim ben dışarı çıkayım
Geldiğim yollara doğru bakayım
Anamı babamı nasıl yıkayım
Anamı anamı gelin anamı
Özediler yakmadılar kınamı*

*Kız seni göçürürler bugün yurdundan
Anan baban bakakalır ardından
Bir kardaşın deli olur derdinden
Eyvah kızlar ben anamdan ayrıldım
Hem anamdan hem sılamdan ayrıldım*

*Yorganımı bağladılar önceden
Kulağıma bir ses gitti inceden
Anam çeyizimi hazırlıyor geceden
Anamı anamı gelin anamı
Özediler yakmadılar kınamı*

*Kardaşım geldi de eyleyemedim
Çekip kıratını bağlayamadım
Babamın yanında ağlayamadım
Eyvah kızlar ben anamdan ayrıldım
Hem anamdan hem sılamdan ayrıldım*

*Kınacılar gelin geçin oturun
Sağıma soluma yastık getirin
Ben hastayım ben'anama götürün
Anamı anamı gelin anamı
Özediler yakmadılar kınamı*

(Kaynak şahıs: Cihan Emel Demiryürek) (Peker, 1999; 17)

Düğünün son günü oğlan tarafının gelmesine yakın gelini bir odaya kapatırlar. Düğün sahibi kızın erkek kardeşi varsa ona "kardeş yolu" (para, saat, elbise...) verir. Gelini evden genellikle kızın babası çıkarıp taksiye bindirir. Yolda bir çok defa gelin taksisinin önü kesilerek bahşiş alınır. Köylerin bir çoğunda gelin, at üzerinde köyde dolaştırılır. Kazanın merkezinde ise, taksilerle kazanın içi gezdirilir ve mezarlık ziyaret edilir. Gelin eve getirilince şoför "kapı açılmıyor" diyerek düğün sahibinden bahşişini alır. Daha sonra gelin taksiden iner. Damat, gelinin başından bolluk bereket için üzüm, buğday ve para atar. Bu

para genellikle hatıra olarak saklanır. Avluda hazırlanmış bir masanın etrafında damatla gelin üç tur atar. Gelin içeri girerken (şimdi nadiren olarak) bir tahta taşığa basar. Kaşık kırılmazsa, gelinin o evde kalacağına hükmedilir. Ayrıca gelinin kucağına çocuğunun olması inancıyla bir çocuk (bilhassa erkek çocuk) verilir.bahtının açık olması için aynaya baktırılır, Başkalarına sır vermemesi, ağzı demir gibi olması için de demire bastırılır.

Bu arada damat, komşular akşam namazını kıldıktan sonra imamla birlikte eve gelirler. Davetlilerle birlikte "güvey yemeği" yenilir. Hep beraber düğün yemeğinden başka bir yemek yenir. Damat daha sonra pijamasını giyer topluluğun içine gelir. Damat güldürmeye çalışılır. Şayet gülerse babası külliyyetli miktarda ceza olarak para verir. Sağdıç üzüm dağıtır. Tepsiyeye bahşiş atılır. Köylerde ise damat gece evine gireceği zaman arkadaşları iğne batırırlar. Damat bağırırsa ceza olarak para alırlar.

Düğünden sonraki gün gelinin *kâkülü kesilir*. Davet edilen komşu kadınları ve damadın yakınları "*duvak açma*"ya çağrılır. Bir kadın gelinin sağ ve sol omuzundan kavrulmuş buğday ve üzüm döker. Bu, eşlerin birbirine sıcaklığını ve sevgisini simgeler. Bu arada, bir çocuğun eline gelinin duvağını verirler. Çocuk duvağı gelinin başından dolandırarak şu sözleri söyler:

*Oklavadan oğlun olsun
Evrağaçtan kızın olsun*

Kadınlar kâkül kesildikten sonra hediyelerini verip, oynarlar. Saçların belik yapıldığı zamanlarda, gelinin duvağı açılırken belik, 10-15 cm. uzunluğunda kesilip bekaret işareti olarak kızın annesine verilirmiş. Düğünde başlık parası vermek yaygındır. Fakat, gün geçtikçe bu adet zayıflamaktadır. Fakat, gün geçtikçe bu adet zayıflamaktadır. Düğün üç-dört gün sürer. Ortaköy'de Cuma günü başlar. Pazartesi günü son bulur.

Gelinin eskiden kayınbabasının yanında kısık sesle konuşması, sesini kısması âdetti. Bu, kayınbabanın geline hediye alıp onun sesli konuşmasına izin verinceye kadar sürerdi.

BÂTİL İNANIŞLAR:

40 gün geçmedikçe, loğusa kadının yanına, çocuğu ölmüş kadın uğrayamaz. Zira yeni doğan çocuk ölür.

Hamile kadın hangi hayvana dikkatle bakacak olursa, doğacak çocuk ona benzer.

Hamile kadın kime dikkatle bakacak olursa, doğacak çocuğun huyu (veya şekli) ona benzer.

Çocuğun ağzına kim tükürürse, çocuk büyüyünce ona benzer.

İçeri-dışarı gün battıktan sonra süpürülmez.
 Güneş indikten sonra içeri toprak alınmaz.
 Gece ıslak çalan kişi delirir.
 Gece tırnak kesilmez; kısmet kapanır.
 Gece dışarı soğan kabuğu atmak günahtır.
 Akşam komşuya gaz, tuz, sabun, soğan, sarımsak verilmez.
 Akşam elbise biçilmez; kişiye kefen olur.
 Cuma günü kapıya gelen boş çevrilmez.
 Cuma vakti tarlada çalışılmaz, biri ölür.
 Cuma günü yola çıkılmaz.
 Cuma günü çamaşır yıkanmaz.

ATASÖZÜ VE DEYİMLER:

Abdal tekkede, hacı Mekke'de (bulunur).
 Acıklı başta akıl olmaz.
 Acın koynunda ekmek durmaz.
 Aç at yol almaz, aç it av avlamaz.
 Adamak kolay, ödemek güç(tür).
 Ağaca dayanma kurur, adama dayanma ölür.
 Ağacı kurt, insanı dert yer.
 Ağalık vermekle, avcılık vurmakla.
 Ağanın alını terlemezse, ırgadın burnu kanamaz.
 Ağılda oğlak doğarsa, yabanda otu biter.
 Ağustos'ta gölge kovar, zemheride karnın ovar.
 Akıllı düşününceye kadar, deli oğlunu everir.
 Altın pas, deli yas tutmaz.
 Ata dostu oğula mirastır.
 Baba oğula bağ, oğul babaya koruk bağışlamış.
 Bir baş soğan bir kazanı kokutur.
 Bol bol yiyen, bel bel bakar.
 Boş fıçı, çok langırdar.

Canbaz ipte, balık dipte gerek.
 Cindamarına basmak.
 Cins kedi, ölüsünü göstermez.
 Çatal kazık, yere batmaz.
 Çift ile koyun, gerisi oyun.
 Çobanın gönlü olunca, tekedden süt çıkarır.
 Darı unundan baklava, incir ağacından oklava olmaz.
 Deli deliden, imam ölüden hoşlanır.
 Deve büyük, o yer; şahin küçük, et yer.
 Düşmanı kazanmak kolay, gütmesi güçtür.
 Düşmüş taş olmak.
 Erken kalkan yol, erken evlenen döl alır.
 Evin kötüyse suvat, avradın kötüyse donat.
 Faydasız baş, mezara yaraşır.
 Hekimden sorma, çekenden sor.
 İtme el kapısını elin ucuyla; iterler kapını omuz gücüyle.
 Kırk gün taban eti, bir gün av eti.
 Mart çıkmadıkça, dert çıkmaz.
 Martta yağmaz, nisanda dinmezse; sonbahar altın olur.
 Ne çıkarsa burnu yere bakandan çıkar.
 Niye ekin vermedin anız? Herk etmedin ki domuz.
 On para, on aslanın ağzında.
 Ortalık Kel Ali'nin bağına döndü.
 Para, İsa'ya çekilmez.
 Rüzgara tüküren, kendi yüzüne tükürür.
 Kabahat samur kürk olsa, kimse üzerine almaz.
 Yazın başı pişenin, kışın aşı pişer.
 Yetim büyüt, duluğunu delsin.

BEDDUALAR:

Allah'ın gazabına uğrayasınca.

Beni unut başının derdine düş.
 Boynun teker altında kalsın.
 Ekmek tavşan olsun, sen yaya.
 Kara ciğerinden yanasıca.
 Kara dertleri devre gelesice.
 Kara yollara gidesice.
 Karalı haberin, kanlı gömleğin gelsin.
 Yaşı, donu kara gelesice.
 Yattığın yer yün tarağı olsun.

ORTAKÖY'DE MAHALLİ KELİMELEER

-A-

ağpahl	: fasulye
altgöz	: bodrum
anadut	: ağaçtan yapılmış üç dişli dirgen
anız	: nadasa bırakılmış tarla
avcar	: sebze

-B-

bazı	: 1. ekmek, 2. dingil
bıçkı	: bağ bıçağı
bibi	: hala
bilik	: hindi
bocit, bocut	: küçük su testisi
bo duk	: manda yavrusu
boydan	: elbise
bülü	: hindi
bürgü	: boncuklu eşarp

-C-

cacık	: madımak
câla	: kayısının hamı
carı	: acele
cardın	: hortum sıçanı

cerak	: evin köşe duvarı
cığır	: karda açılmış yol
cıngıl, cingil	: bakraç
cirim	: avlu
cilis	: tamamen
cülden	: cüzdan
-Ç-	
çardak	: balkon
çeltik	: çoban yardımcısı
çetik	: terlik
çıtlık	: uzunca ve içinde süt bulunan ot
çınar, çinari	: geniş delikli kalbur
çömçe	: ağaç kaşık
çörtlen	: su borusu
-D-	
dattiri	: bölge şalvarı
delik	: pencerenin ağzı
devramel	; ayçiçeği
dimi	: mahalli şalvar
dink	: bulguru kabuğundan ayıran değirmen taşı
dirilmek	: toplanmak
dolak	: tönge'nin ayağı ağrıtmaması için ayağa bağlanan bez
dooran	: yayık
dottiri	: mahalli şalvar
dölek	: rahat, düz, doğru
duluk	: yanağın alt kısmı
duzlu	: soğuk tutan testi
-E-	
ede	: baba
ekmekçi	: kına yakan kadın
emiyarar olmak	: işe yarayabilmek
evirgeç	: yufka yapmada kullanılan eşya
-F-	
ferik	: ikinci kadın
firek	: domates
firik	: ekinin yeni yeni yetişmeye başlaması
fişgene	: salyangoz

-G-

gebeş	: şişman
gıcı	: 1. dağlarda yetişen bir ot çeşidi, 2. kırığı
gıra	: tüfek
gungulu	: testi
guşane	: küçük tencere
gülük	: hindi
güvencir	: güvercin

-H-

halberi	: geç kalmak
hamemlik	: banyo
hatıl	: ahırda hayvanların yem yedikleri yer
hereni	: küçük kazan
hırt	: kelek kavun
hışır	: sap ekinin kökü
hinci, hincik	: şimdi
höl	: fol

-İ-

ilbiz	: örümcek
ipti	: önce

-K-

kadak	: çivi
kak	: elma kurusu
kayıt görmek	: yol, kış ve düğün öncesi hazırlık yapmak
keç	: inek
keçgel	: inek kovalama sözü
kerdi	: bahçenin bölümünden biri
kırmızı	: domates
kiri	: eşek yavrusu
kirmen	: yün eğiren âlet
kişşik	: eşek sürüsü
koruk	: ham üzüm
kömbe	: çörek
kön	: ahır gübresinin kendi kendine yanmış
köşek	: deve yavrusu
köynek	: atlet fanılası
kupa	: bardak
kunkulu	: testi
külek	: ekmek kabı:
kümpür	: patates

küsküç : başı sivri ağaç, değnek

-L-

lalik : terlik

-M-

mabin : salon

mat : salça

metel : masal

mılığını mırtırmak : yüzünü asmak

mısırğa : hindi

milçan : şişe

-N-

nefer : üzüm çeşidi

neşahal : nasıl

-Ö-

öz : dere, çay

-P-

pali : köpek yavurusu

pat : somya

patlak : kavrulmuş mısır

patte : patates

pece : duman giden yer

punara : tandır bacası

pürçüklü : havuç

-S-

saçkı : saman ve davar pisliği

sadar : kalın, uzun ağaç

salıngaç : salıncak

savak : aptal, şaşkın

savran : deveci, devecibaşı

sızgıt : kavrulmuş et

süğüüm : iplik

-Ş-

şibidik : terlik

-T-

taa : kerpiç evlerde dolap olarak kullanılan kısım

tartamak	: başa sarılan sargı
tavalık	: tavukların yumurtladığı yer
telesimek	: havalanmak
temek	: kuzu yeri, kuzuluk
tıkırdak	: koyunun boğazına takılan zil
tıngır	: kazan
tor	: 1. kazakta ters örgü 2. koşuma gelmeyen tosun
töngge	: tırpanla ekini biçerken bir yandan toplamak ve deste haline getirmek için ayağa çıtlık dolama
tülü	: tüylü bir bitki
-U, Ü-	
urk	: ağaç veya bitki kökü
uşluk	: iplik
üzlük	: küçük çömlek
-V-	
vayra	: balyoz
-Y-	
yağlık	: 1. başörtüsü, 2. mendil
yamtırı	: eğri-büğrü
yimlik	: un için ayrılan buğday
yiğirik	: un için ayrılan buğday
yozulmak	: ayrılmak, ayrı düşmek
-Z-	
zavar	: kepek
zembelek	: kapı tokmağı
zıpçık	: zurnanın ucuna takılan dil
zom	: balyoz

Kaynak Şahıslar: Ramazan Ülger, Süleyman Doğan, Nazmi Kula, Ömer Ekici, Arefe Tüysüz, Melek Kaynak, Erdoğan Özdemir, Mahmut Kılıçaslan.

MANİLER

(Maniler kafiyelerine göre alfabetik olarak dizilmiştir.)

İşte hedik kaynana

Dişi gedik kaynana

Oğlun lokum getirmiş

Sensiz yedik kaynana

*Gül koydum gül tasına
Hayatın ortasına
Düşman püskül sallıyor
Yârimin sevâsına*

*Sarımsak koydum aşâ
Lânet olsun bu işe
İpti severler amma
Sonra kakarlar başa*

*Hayda kızlar çapaya
Gün dikildi tepeye
Ortaköy'ün kızları
Birer okka arpaya*

*Suya giderim suya
Elmayı soya soya
Kaldır yârim peçeni
Bakayım doya doya*

*Elma attım alıca
Bir kuş vurdum delice
Yenile bir yar sevdim
Gözleri sürmelice*

*Kaya dibi karınca
Karşı durdum girince
Kurban olam görümce
Şu kardaşın gelince*

*Garibim bu gülşende
Baykuşlar ötüşünde
Gariplik ne çetinmiş
Baş yastığa düşende*

*Mendilim pile pile
Ben düştüm gurbet ile
Yedi mendil çürüttüm
Gözyaşım sile sile*

Ay bulut kerem eyle

*Var yâre selâm eyle
Bensiz yârin gözüne
Uykuyu haram eyle*

*Göz koma yediğime
Kulak ver dediğime
Ana sevap edersin
Ver beni sevdiğime*

*Benim yârim bir tane
Yâre aldım kestane
Yâr yüzüme bakınca
Oldu gönlüm mestane*

*Biber ekim yollara
Yorulmadım ellere
Üç senedir severdim
Bildirmedim ellere*

*Yeşil tesbih maşallah
Sen benimsin inşallah
Anamın gelini yok
Sen olursun inşallah*

*Ateş olur yakmaz mı
Su olur da akmaz mı
Tutalım sultan oldu
Sultan kula bakmaz mı*

*Ben varmam inekliye
Evlere sinekliye
Mevlâm yazarsa yazsın
Omuzu tüfekliye*

*Mendilim dalda kaldı
Gözlerim yolda kaldı
Kara gözlü sevdiğim
Bilmiyom nerde kaldı*

*Yakmalı yar yakmalı
Dağda odun yakmalı
Sana mani az gelir*

Yârim türkü yakmalı

Yeleklere yaralı
Düğmeleri paralı
İlişmeyin yârime
Yüreklere yaralı

Karşıdan gelen atlı
Altında kilim katlı
Ben yârimi tanırım
Baldan şekerden tatlı

ürmelenmiş gözleri
Işıl ışıl yüzleri
Hiç aklımdan çıkmıyor
Akpınar'ın kızları

İrafa koydum narı
Gözlerim ara yâri
Gidenler gelmedikçe
Ağlarım zarı zarı

Karşı dağın gıcısı
Çektiğim yâr acısı
Gel gel otur yanıma
Sevdiğimin bacısı

Güzeller eder nazı
Âşıklar çalar sazı
Kurban olam görümce
Ağlarım bazı bazı

Dam başında hereni
Derdinden oldum deli
Ellerin yarı gelir
Gelmez bizim zırdeli

Dam başında zerdeli
Oldum derdinden deli
Yârimi eller aldı
Ben de oldum zır deli

Ayağında yemeni
Yemeniye sar beni
Dünyaya ölüm gelmiş
Ne seni kor ne beni

Ortaköy'ün karaları
Akmaz oldu dereleri
Yanmaz oldu çıraları
Bitmez oldu tereleri

Dam başında hereni
Yüreklere yaralı
Doğrusunu söyleyim
Yâr kardaştan ileri

Alçacık penceresi
Hiç yorulmaz çenesi
Kalkmış bana lafeder
Kümbet'in çingenesi

Kara kaşık destesi
Geliyor biçer sesi
Ben yârimi tanırım
Lâcivert elbisesi

Gemiden aldım tozu
Doğru seher yıldızı
İtin köpeğin kızı
Yaktı yandırdı bizi

Daldaki üzüme bak
Betime benzime bak
Her ne kadar seversen
Gülerek yüzüme bak

Ekin ektilim olacak
Sevda beni alacak
Benim sana kavuşmam
Kıyamete kalacak

Karadır kaşın ördek
Yeşildir başın ördek

Gül çimene geldi mi
Hani kardaşın ördek

Kayalar direk direk
Suyu nerden indirek
Kuşlar dilden anlamaz
Yâre mektup gönderek

Dam başında arılık
Benzim oldu sarılık
Eller çift çift geziyor
Bize geldi ayrılık

Denizde kara balık
Ciğerim sana yanık
Ellerin sözüyüenen
Yârim benden ayrılık

Tabakada tütün yok
Akıl başta fikir yok
Seni alır giderim
Bindirecek atım yok

Armut dalı incecik
Bir yâr sevdim gencecik
Gel sarılıp yatalım
Sen ince ben gencecik

Dağlar duman oldu gel
Gönlüm güman oldu gel
Aylara veda ettim
Yılım tamam oldu gel

Çeşmenin başı güzel
Dibinde taşı güzel
Öyle bir yâr sevdim ki
Kirpiği kaşı güzel

Sekin keklıklar sekin
Alnında çalma kâkül
Akşam yârim geliyor
Duvarlar geri çekil

Patlıcanı haşladım
Doldurmaya başladım
Dediler yârin hasta
Ağlamaya başladım

Püskülümü saçarım
Dolaşırsa açarım
Bana altın almazsan
Düşmanınla kaçarım

Ak buğdayım buğdayım
Sereyim kurutayım
Gurbetteki yârimi
Ben nasıl unutayım

Elmayı yarı böldüm
Çamura düştü sildim
Yâr kadri bilmez idim
Gurbete düştü bildim

Bahçe bahçe gezerim
Çıki buldum çözerim
Vallah billah enişte
Ben bacımdan güzelim

Fasulyeyi kuruttum
Pişirmeyi unuttum
Gel yârim konuşalım
Anamgili uyuttum

Dam başında üç oğlan
Al da beni kaç oğlan
Ötekiler duymadan
Aksaray'ı geç oğlan

Su akar pişman pişman
Güzellik başa düşman
Elin oğlu değil misin
Dilin dost kalbin düşman

Peşkir çektim direktten

Bir of çektim yürekten
Bu hekim hekim değil
Hekim gelsin ıraktan

İp eğirir inceden
Savran gider geceden
Senin derdin değil mi
Beni böyle kocaltan

Elma attım al gelin
Yanakları bal gelin
Eğer gönlen var ise
Bu gecede kal gelin

Vur destiye gümlerin
Aşık olan dinlesin
Sevdiğini almayan
Hiç evlendim demesin

Dam ardında tavuklar
Hergün hergün yumurtlar
Memleketin kızları
Koca diye sayıklar

Kahveyi kavururlar
Taşmadan savururlar
Bu ne biçim köyümüştü
Öpmeden ayırırlar

Sabunu sıra korlar
Üstüne çıra korlar
Elimden yâri alıp
Boynumu bura korlar

Dam başında arı var
Kanadında sarı var
Bilmiyorum sevdiğim
Aramızda biri var

Yükün dibinde reçel
Eller iyi yâr seçer
Ben de düştüm kötüye
Ahınan ömrüm geçer

Bugün günlerden Pazar
Bülbül okur kız yazar
Uzakta yâri olan
Eli böğründe gezer

Sarı sarı han durur
Han içinde can durur
İkimizin sevdası
Yeri göğü yandırır

Dam ardından sel gelir
Deste deste gül gelir
Alman kızlar çobanı
Ayda yılda bir gelir

Elmayı atan bilir
Alıp da tutan bilir
Güzel yârın koynunda
Yatıp da kalkan bilir

Dut ağacı dut verir
Yaprağını kıt verir
Ergen oğlan ergen kız
Sarıldıkça tat verir

Ördek vurdum kalkmıyor
Kanı donmuş akılmıyor
Bildirki sevdiğim yâr
Bu yıl bana bakmıyor

Dam başında yatıyor
Yel yorganı atıyor
Ey yel atma yorganı
Yüreğim de atıyor

Üç düğüne bir davul
Kabakçı kahve kavur
Kabakçı düğün m'eder
O kabakçı ne gâvur

Dolmuş geliyor dolmuş
Dolmuşun rengi solmuş

*Kara gözlü sevdiğim
Okumuş adam olmuş*

*Oluk yaptım su geldi
Naylon ibriğim doldu
Biz gâvuru sürelî
Seksen yıl tamam oldu*

*Kara kuş katar oldu
Ayrılık yeter oldu
Bu sevdaya düşenler
Ölümden beter oldu*

*Güneşler yıldız oldu
Geceler gündüz oldu
Bir gecenin içinde
Akpınar dümdüz oldu*

*Bahçelerin koruğu
Ben istemem yanığı
Düşmanlarım gülmez mi
Çirkinlerin moruğu*

*Giden vapur durur mu
Sonu liman olur mu
İki baş bir yastıkta
Acep kısmet olur mu*

*Sahanda kara pekmez
Ben yesem yâre yetmez
Oğlan senin kazancın
Benim süsüme yetmez*

*Karşı karşı hanımız
Karşıda harmanımız
Sarılalım sevdiğim
Çatlasın düşmanımız*

Manilerin Kaynak Şahısları:

Arefe Tüysüz, Asuman Ekinci, Bülent Kaya, Habibe Yeğen, Hacer Kendigelen, Hatice Özkulluk, Hilal Öztaş, Kanber Birkan, M. Ali Sürmeli, Melek Kaynak, Mustafa Acar, Mustafa Bayraklı, Mustafa Şimşek, Nermin Gökkaya, Nuran Cankurtaran, Ramazan Ülger, Selma Kolbaşı, Şahin Baş.

SAYA GAMZE

Ekseriya mart aylarında olur. Köyün gençleri tarafından gezilir.

7-8 genç toplanır. Biri gelin kıyafetine girer. Biri kaynana olur. Beline bez sokarak kamburlaşır... Ellerine zil takar. Bir diğeri damat, başkası da Arap kılığına girer... Gece evleri dolaşırlar.

Gelinle biri oynar. Arap ona karşı çıkar. Elindeki kayışla onu döver. Bu bir nevi "Orta Oyunu"dur. Evlerden un, bulgur, yağ, arpa, para gibi şeyler alınır. Gençler daha sonra aldıklarını aralarında bölüşürler.

(Kaynak şahıslar: Mahmut Kılıçaslan, Fâik Birgin.)

TEKERLEMELER

Keçi keçi kestane

Keçi varmış bostana
 Çalındandır yuvası
 Şeker getir ağası
 Elleri yaprak sarması
 Kolları mumbar dolması
 Ağzı hapuk kutusu
 Burnu hüçük kuyusu
 Kaşları kalem karası
 Gözleri endam aynası
 Yüzleri misket elması
 (Ceceli köyü, Mustafa Özdal)

Devem yüksek atamadım urganı
 Üşüdükçe çek başına yorganı
 Develeri densiz
 Her yanı bensiz
 Develi daylak
 Her yanı oynak
 Şu gelen kimin yâri
 Bal ile kaymak
 Devem yolunda
 Kendi halinde
 Deveci emmim develerin beş olsun
 Dördü gitsin biri bana eş olsun
 Develeri densiz

İn min, dodi din
 Kayalar kasalar
 Tertip telefon bit

Çık çikalım çayıra
 Yem verelim ördeğe
 Ördek yemini yemeden ciyak miyak demeden
 Rakkudu hukkudu
 Çıktım çıkardım
 (Oyunda son kelime kimde kalırsa ebe olur)

Oy çikolata çikolata
 Akşam yedim salata
 Kız senin baban kerata

İnnem innem
Dossi dossi dossi
Ata po selli so
Tren gitti po

Portakalı soydurdum
Baş ucuma koydurdum
Ben bir yalan uydurdum
Dama dama dum
Kırmızı mum

Benim adım Mustafa
Belim kambur
Başım kel
Ayaklarım yampuru yampuru
Ben çalarım tamburu tamburu
İnya hey bomba, inya hey bomba

-Ooo Oya
-Oya gitti maça
-Maç bileti kaç?
-Beşe
(Oyunda beşinci kişi ebe olur. Sekize denilirse sekizinci kişi ebe olur.)

Eveleme, geveleme, devekuşu kovalama
Cengö câma, miskili hâma
Halakala bülbül
Çıkana da sünbül

İğne iplik
Bir kutu kirpik
Kirpiğin yarısı
Ahmed'in karısı

Dekkö dükkö
Dineze repki, şepki
Havana hurkuluk, pıstık

Çıt mıt, nerden geldin ordan çık
- Tık tık!

- Kim o?
 - Trenci Memo.
 -Ne istersin?
 - Para.
 - Avucunu yala.
 Git çöplükten ara ara ara

 Soğan sarımsak, otur da kalk
 Sigaranı yak, keyfine bak
 Karşıdaki dağlar
 İçin için ağlar
 Annesi ölmüş, onun için ağlar
 Sepet sepet yumurta
 Anne beni unutma
 Göz yaşını kurutma.

 Biz yedi cüceleriz
 Bizde her renk bulunur
 Kimdedir sarı, ondadır sarı
 Arasın bulsun, gül gibi sunsun
 Suna suna sunsun
 Ben hâkime danıştım
 Sen benim olacaksın

AĞITLAR

Anadolu'da, yine günlerce yapılan düğünlerden biri daha olmaktadır. Güzelliği dillere destan olan gelinin, sevenleri çoktur. Düğün olmazdan evvel, bu geline gönül vermiş bir genç, gelinle konuşur. "Bana gelmezsen seni başkasına yâr etmem" der. Fakat, kız başkasına verilir. Düğün günü gelir çatar. Herkes yer, içer, eğlenir. Sonunda gelin ata bindirilir. Davul zurnalarla oğlan evine getirilir. Tam kapıdan içeri gireceği zaman, peşpeşe silah sesi duyulur. Kurşunlar hedefini bulmuştur. Gelin al kanlar içinde cansız yere düşer. Bağırır, haykırır, dövünürler, koşuşurlar ama nafile... Uzun uzun, yanık yanık türküler söylerler. İşte hafızalarda kalanı...

*Eölerin önü kavak
 Sular akar suvak suvak
 Sanki bana gelin geldin
 Elin kına yüzün duvak*

*Karalı bayrak kaldırdım
Çifte duvalar dövdürdüm
Kınamayın aziz dostlar
Tahilsiz gelin getirdim*

*Karalı bayrak kalkar mı
Her gelin bayrak çeker mi
Ne diyorsun şanssız yavrum
Gelinden kanlar akar mı*

(Kaynak şahıs: Kadir Özcan, Ortaköylü, 32 yaşında, büyüklerinden öğrenmiş.)

Ali'm

*Ali'm yatmış Boyalı'nın düzüne
Arşın ellerini atmış yüzüne
Uyan Ali'm uyan, uykun mu geldi
Alaylıgedik'ten korkun mu geldi*

*Ali'm yatmış Kangallı'nın bayıra
Kulaç kollarını atmış çayıra
Bağlantı*

*Seni vuran ağılı mıydı
Kurşunları yağlı mıydı
Atsana Ali'm atsana
Elin kolun bağlı mıydı*

Kadının Erkeğine Ağdı

*Yârim nerden gelir iki tazılı
Yağnular koşulmuş çifte bazılı
Aman kaynım! Bir kardeşin nic'oldu
Bu ayrılık hepisinden güç oldu*

*Yârim nerden gelir martin kucakta
Körpe yavrum el ediyor kucakta
Bağlantı...*

*Sabah olmuş tan yerleri atıyor
Herkes kuzusunu almış yatıyor
Bağlantı...*

*Yüce dağ başında kirmenim başlı
Anamdan doğalı gözlerim yaşlı
Bağlantı...*

(Kaynak şahıs: Döndü Taş, Ortaköylü, Yaşı: 47, okur yazar değil, büyüklerinden öğrenmiş.)

TÜRKÜLER:

Yâr Olmayınca

*Benzer soğuklarda eller üşür mü
Yerde bölük bölük kâr olmayınca
Bu yalan dünyanın tadı mı olur
Göğsü çifte benli yâr olmayınca*

*Merdivem kurdum da çıktım peceden
Yâr kış var demedim geldim geceden
Yârimin kokusu gelse yüceden
Şu uzun geceler dar olmayınca*

(Söyleyen: Ali Kaya, yaşı: 53, memleketi: Bozkır Köyü, saz çalmaz ve tahsilsiz.)

Ağgelin

*Ağgelin oturmuş çorap örüyor
Çorabın üstünü güller bürüyor
Dürzü baban seni bana vermiyor
Ya alırım ya ölürüm kız seni*

*Ağgelin oturmuş taşın üstüne
Taramuş kekili kaşın üstüne
Bu kadar yaptığın işin üstüne
Ya alırım ya ölürüm kız seni*

*Ağgelin parmakları bâdeli
İlimon topuklu keklik sâdeli
Akıl mı bıraktın ettin bir deli
Ya alırım ya ölürüm kız seni*

(Kaynak şahıs: Pembe Özdemir, Bozkır Köyü doğumlu, 55 yaşında, tahsilsiz.)

Kırşehir Yolu

*Kırşehir yolunda giderim savak
Ne pek sallanıyor meyvesiz kavak
Ellere vermişsin irili ufak
Bir de bana ver de kız olsun bari
Gelin doğurdu de, söz olsun bari*

*Otururken bir taş düştü dizime
Yayılırken kurt karıştı kuzuma
Muhannetlerkulak vermez sözüme
Bir de bana ver de kız olsun bari
Gelin doğurdu de, söz olsun bari*

(Kaynak şahıs: Pembe Özdemir, Bozkır Köyü doğumlu, 55 yaşında, tahsilsiz.)

Turnam

*Bir çift turnam vardı yolda yorulmuş
Avcı vurmuş kanatları kırılmış
O da benim gibi yârdan ayrılmış
Doğru bir katara gidin turnalar
Benden yâre selam edin turnalar*

*Bir çift turnam vardı uçup ötmüyor
Daha bu ayrılık serden gitmiyor
Biter dedim kaç senedir bitmiyor
Bağlantı*

*Turnam nerden geldin allı Maraş'tan
Kanadın kırılmış yağmurdan yaştan
Sizi esirgiyom alıcı kuştan
Bağlantı*

*Turnamın kanadı bir karış telden
Çekerim ayrılık ne gelir elden
Yâre ulaşamam bu çetin yerden
Bağlantı.*

(Kaynak şahıs: Pembe Özdemir, Yaşı: 55, Bozkır Köyü, tahsilsiz.)

DESTANLAR:

Sosyete Destanı

*Bir manto aldım bir de kürk ister
Kalbini sorarsan kin gazez besler
Komşuda ne görse akşama ister
Şaştım Allah sosyetenin elinden*

*İyi olur mu ki atın ürkeği
Rahvan ata bindirdiler korkağı
Çok kadın var beğenmiyor erkeği
Şaştım Allah sosyetenin elinden*

*Allah'ım yarattı tozdan türaptan
Ağzını çekmiyor acı şaraptan
Gözünü ayırmaz naylon çoraptan
Şaştım Allah sosyetenin elinden*

*Çok kadın var namusunu batırır
Halıyı beğenmez çula oturur
Aslan yatağında çakal yatırır
Şaştım Allah sosyetenin elinden
(Söyleyen: Ali Kaya, Yaşı: 53, Memleketi: Bozkır, saz çalmaz, cahil.)*

Mektup Destanı

*Bismillahla kalem aldım elime
Bilime dolandı birkaç kelime*

*Destanın başına dikkat eyleyin
Beni soranlara selâm söyleyin
Bir mektup yazdım gönül eğleyin
Kesme mektubunu gönder acele*

*Evela selâmdır mektubun başı
Başüstüne olsun emrin Onbaşı
Sağlıktır derler her işin başı
Kesme mektubunu gönder acele*

*Kurumuş dallarda güller mi biter
Çiçeksiz bahçede bülbül mü öter
Yiğitsiz evlerde tütün mü tüter
Kesme mektubunu gönder acele*

*Vatanım için geldim askere
Sağ olursak alacağız teskere*

Ömürler verirse Mevlâ'm bizlere
Kesme mektubunu gönder acele

Zeytin ağaçları yaprağın dökmez
Memleket hasreti içimden gitmez
Sevda olunca askerlik bizmez
Kesme mektubunu gönder acele

Ağaç çiçek açmış dallar götürmez
Dağlar diken tutmuş Türkmen oturmaz
Postacılar küsmüş mektup getirmez
Kesme mektubunu gönder acele

Niğde dağlarında âşıklar gezer
Adam sevdiğinden böyle bezer
Hiç olmazsa ayda bir mektup yazar
Kesme mektubunu gönder acele

Askere gelince yüzüm gülmedi
Doktora vardım da derdim bilmedi
Kaç mektup saldım cevap gelmedi
Kesme mektubunu gönder acele

Gelip gördüm ben de gurbet elini
Uzun ise kısa eder kolunu
Gelir diye hiç bekleme yolumu
Kesme mektubunu gönder acele

(Söyleyen: Ali Kaya, 53 yaşında, Bozkır Köyü'nden, şiiri askerde iken söylemiş.)

Bölge Destanı

Çatin kendi köyüm ne deyim buna
Burada bulunur haramla zina
Temel cürük olursa yıkılır bina
Allah bunları da ıslah eylesin

Cumalı'yı sorarsan yaylası uzun
Her yer güzel olur ilkbahar güzün
Güzelini sorma hep kara üzüm
Allah bunları da cinan eylesin

Ozancığı sorarsan o vadır yeri

*Alabas ağaları hepsinden iri
Çocukları şeytan hemi de peri
Allah bunları da ıslah eylesin*

*Daşdelleri aştım Terlemez, Nernek
Buradan da aldım bir iki örnek
Beş gün misafirdim dağıldı dernek
Allah bunları da ıslah eylesin*

*Büyük Küçük Pörnek dağın başında
Bereket var ekmeğinde aşında
Adam olur Kaleköy'ün taşında
Allah bunları da ıslah eylesin*

*Kederli deyince yanıyor içim
Bu nasıl geyim bu nasıl biçim
Aralarında yok beş dakika geçim
Allah bunları da ıslah eylesin*

(Söyleyen: Neşet Güneyli, Çatin Köyü'nden. 1967 yılında 35 yaşında vefat etmiş. Saz çalmazmış. Bu şiiri torunu Ercan Güneyli'den aldım.)

ÇOCUK OYUNLARI

Holluk

Altı, yedi kişi oynayabilir. Bir büyük, bir de küçük kuyu kazar. Büyük kuyu top girecek büyüklükte olmalıdır. küçük kuyunun içine oyuncuları on tane taş korlar. Top bir baştan bırakılır. Eğer yuvarlanan top deliğe girmezse, bu defa öbür baştaki atar. Bu işe top girinceye kadar devam edilir. Top girince herkes kaçır. Kuyunun sahibi "apis" (yahut da *istop*) der. Bu sesi duyan diğer oyuncular oldukları yerde kalırlar, ebenin topu kendilerine atmalarını beklerler. Şayet ebe topu birisine vurursa, vurulan kişi, kuyusuna bir taş kor. Vuramazsa ebe kendi kuyusuna bir taş koyar. Kimin büyük kuyusu on taş ile dolarsa, o kişinin bir eşyası (beresi, ayakkabısı, kemeri v.s.) saklanır. Bulana kadar aratılır. Bulduktan sonra oyun sona erer.

(Kaynak şahıslar: Nurettin Karanfil, Ortaköylü, 1968 doğumlu, öğrenci / Nusret Deniz, Ortaköylü, 1969 doğumlu, öğrenci.)

Ceylan Kaçtı

Oyunculardan eşit sayıda iki grup oluşturulur. Oyun sahasında, oyun balamadan önce belli bir sınır çizilir. Oyun anında, bu sınırdan dışarı çıkılmaz.

Diyelim ki oyun üç kişi arasında oynanıyor. Bu üç kişi ebe olur. Kaçan grup, “*Ceylan kaçtı.*” diyerek kaçar. Diğer grup onları yakalamaya çalışır. Yakalananlardan biri belli bir yerde bekletilir. Öbürleri bu arkadaşlarını kurtarmaya çalışırlar. Bu da ancak ebe tarafından yakalanmadan ellerine vurmaya çalışırlar. Ebe, yakalanan oyuncuya sıkı sıkıya korumaya çalışır. Bu arada bir taraftan da yakalanmayanları yakalamaya gayret eder. Kurtarılan oyuncu eski haklarına yeniden sahip olur. Oyun, ebe olan grubun diğer oyuncularını yakalamasıyla sona erer. O zaman gruplar yer değiştirir.

(Kaynak şahıslar: Ahmet Çiftçi, Gökaya Köyü’nden, 1967 doğumlu, öğrenci. / Hikmet Köse, 1966 doğumlu, Ortaköylü, öğrenci.)

Güvercin Taklası

Bu oyun sekiz kişi tarafından oynanır. Dörtlü gruplar oluşturulur. Bir grubun iki oyuncusu kafasını birbirine uzatır, eğilir, diğer iki kişi de bunların sağına ve soluna geçerek sırt sırta verirler. Diğer grubun oyuncuları eğilen kişilerin üzerinden takla atar. Oyun bu suretle devam ederken atlayan gruptan birisi hata yaparsa, kendi grubu yatar.

(Kaynak şahıs: İsmail Şahin, 1968 Ortaköy doğumlu, öğrenci.)

Tan Tan Tiri

Birkaç kişi ile oynanır. Bir kişi ebe olur. Diğer oyuncular onun arkasında yerlerini alırlar. Oyun başlarken ebe sırtı arkadaşlarına dönük, bir duvara kapanmış vaziyettedir. “*Tan tan tiri, bir iki üç*” deyinceye kadar diğer oyuncular bu ebeye yaklaşırlar. Burada önemli olan, ebe sözünü bitirinceye kadar ona görünmeden yaklaşımdır. Aksi takdirde görünen oyuncu ebe olur. Ebe bu sözleri söyler söylemez arkasına bakar. Tabii bu arada diğer oyuncular adım adım ebeye yaklaşırlar. En uygun durumda ebeye vurup kaçarlara. Şayet ebe oyunculardan birine vurursa, o ebe olur.

(Kaynak şahıs: İsmail Şahin, 1968 Ortaköy doğumlu, öğrenci.)

Saklambaç

En çok on kişi tarafından oynanır. Tekerleme söyleyerek ebe bulunur. (Bkz. Tekerlemeler) Bu tekerlemenin her kelimesi bir kişiye söylenerek bulunur. Son kelime kime denk gelirse ebe o olur.

Ebe, beşer beşer yüze, yahut iki yüze kadar sayar. Diğer oyuncular saklanırlar. Ebe saklananlardan gördüklerini, bulduklarını “*söbe*” diyerek söbeler. Söbelenmeyen oyuncular da bu arada arkadaşlarını kurtarmak için

ebenin bulunduğu merkezden uzaklaşmasını kollarlar. Ebe hepsini söbelediği zaman, ilk söbelenen ebe olur.

(Kaynak şahıs: Savaş Çelik, Ortaköy 1966 doğumlu, öğrenci. / Ahmet Çiftçi, Gökkaya Köyü, 1967 doğumlu, öğrenci.)

Top Söbesi

Çok kişiyle daha iyi oynanır. Kısmen saklambaç oyununa benzer. Yine tekerleme ile ebe seçilir. Oyunculardan biri oyunda kullanılan topa sertçe vurur. Ebe topu getirinceye kadar, diğerleri saklanır. Ebe topu aceleyle gidip getirir ve belirlenen yere kor, oyuncuları aramaya başlar. Gördüğü kişileri koşup gelerek topun üzerine ayağını koymak suretiyle söbeler. Söbelenen oyuncu, o noktaya gelip diğer arkadaşlarının kurtarmasını bekler. Saklanan oyunculardan biri ebenin bu merkezden uzaklaşmasını fırsat bilip, koşarak gelir topa tekrar ayak vurur. Görülenler de tekrar saklanırlar. Ebe, topa vurdurmadan bütün oyuncuları tek tek bulursa, oyun sona erer. İlk görülen oyuncu ebe olur.

(Kaynak şahıslar: Halit Yeşilöz, 1966 Ortaköy doğumlu, öğrenci / Ahmet Çiftçi, Gökkaya Köyü, 1967 doğumlu, öğrenci.)

Dokuz Çomak

Bu da Saklambaç ve Top Söbesi oyununa benzer. Farkı şudur: Musallataşı yahut onun yarısı büyüklüğünde bir taş bulunur. Bu taşın üzerine 15-20 cm. uzunluğunda dokuz ağaç konur. Oyun başlarken oyunculardan biri bu ağaçları dağıtır. Ebe onları toplayıncaya kadar diğer oyuncular saklanır. Ebe seçimi ve oyunun yürümesi söylediğimiz oyunlar gibidir.

(Kaynak şahıs: Sinan Saygılı, Ortaköy, 1967 doğumlu, öğrenci.)

Halak Bozmacı

Bu oyun iki gruba ayrılarak oynanır. Diyelim ki, gruplar beşer kişilik olsun. Ebe olan grup "*Oyun başladı*" der. Diğer beş kişi kendine göre bilinmeyecek, bulunmayacak yerler bulur. Her biri bulduğu bir yerde yan yana çizbildiği kadar çizgiler çizer. Ebe grup bu çizgileri aramaya başlar. Oyunun sonunda üzeri çizilmeyen çizgilerle, ebe grubun çizgileri sayılır; kimin ki az gelirse ebe o grup olur.

(Kaynak şahıs: Ahmet Çiftçi, 1967 Gökkaya doğumlu, öğrenci.)

Tırak Tırak

Bu oyun da iki grup halinde oynanır. Geceleri oynanırsa daha zevkli olur. Yazı-tura ile grubun biri ebe olur. Ebe grup, oyun başlarken on metre kadar uzağa gider. Diğer grup saklanır. Bu arada yol kesme falan olmaz. Ebe grup, saklanan oyuncularını aramaya başlar. Bulduğu oyuncuya “*Tırak Tırak*” der. Hâlâ bulamadıkları oyuncular varsa, “*Ses verin.*” diye bağırırlar. Onlar da ıslık ve benzeri yollarla ebe gruba ipucu verirler. Kaçan grup bu arada arkadaşlarını da kurtarmaya çalışırlar. Şayet saklanan oyuncuların hepsi bulunursa, ebe yer değişir.

(Kaynak şahıs: Ahmet Çiftçi, Gökkaya doğumlu, 1967, öğrenci.)

.....

Bu oyunların haricinde, Anadolu'nun çok yerinde oynanan oyunlar da vardır. bunlar *Sağsı* (kızların oynadığı çizgi oyunu), *Dalya* (Kiremit parçalarının üst üste dizilmesiyle oynanan oyun. Bu oyun Sivas yöresinde *Dombik* adıyla bilinir.) gibi olanlardır.

FIKRALAR

Ortaköy ve çevresi halkının mizahî bir yaradılışı vardır. Öyleki, hemen hergün gülünç ve düşündürücü konuşmalarına rastlayabiliriz. Bilhassa Balçık Nahiyesi bu sahada çok meşhurdur. Orijinal olanlarını yazıyorum.

Kümbetliler

İki Kümbetli (Kümbetliler hakkında düğün folklorunda bilgi verilmiştir.) bir düğünden külliyyetli miktarda para ile köylerine dönmektedirler. Bunların paralı olduğunu bilen bir kişi, onların korkak yaradılışı olduğunu da bildiği için, bir mezarlığa gizlenir. Kümbetliler oradan geçeceklerdir. Vakit gecedir.

Kümbetlilerden biri mezarlığın önüne gelince:

-Ben mezarda yatarlara selâm vereceğim.

der. Öbürü ses çıkarmaz. Kümbetli:

-Selâmünaleyküm Ey Ehl-i Kubur! “Kabirde yatanlar”

Mezara daha önce gizlenen genç, ayağa kalkarken:

-Aleykümselaaam, Ey Ehl-i Dünya!

Kümbetliler şaşırır. Ses devam eder:

-Nonunuz kalıncaya kadar soyunun, hepsini burada bırakıp kaçın.

Kümbetliler şaşkınlık ve korku ile söyleneni yaparlar. Bir yandan kaçmağa başlarlar. Yanındaki selâm veren arkadaşına çıkışır:

-Nene lâzımdı senin ehl-i kubur, be adam?

Çal Bir Zurna

Kümbet'te çocuğun birisi babasına, tahsil yapmak istediği söyler. Babası;

-Ne yapacaksın okuyup da?

-Hakim olacağım, baba.

-Ülen oğlum! Hakim olup da milletin ağzına bakacağına , çal bir zurna millet senin ağzına baksın, der.

Kümbetli'nin Çayı

Kümbetlilerin müzisyen oluşlarının yanında bir başka özellikleri de çayı demli içmeleridir. Bunu da kıtlama olarak içler.

Adamın birisi Kümbet köyünde bir eve misafir olur. Ev sahibi her zaman olduğu gibi demli çay getirir. Adam bakmış ki çay oldukça demli, bardağına üç-dört tane şeker atmış. Bunu gören ve içi yanan ev sahibi Kümbetli dayanmamış;

-Hi gadasını aldığım, niye söylemedin pekmez yiyeceğini, demiş. (Peker, 1999; 33)

Ettahiyatü

Kepirli birisi (*Kepir*: Balcı beldesinin bir mahallesi) zar-zor namaz kılmayı öğrenmiş. Birgün "Allahüekber" deyip namaza durmuş. Ayaktayken "Ettahiyatü" nü okumuş. Karısı bunu duymuş. Demiş ki:

-Ülen herif! Ettahiyatü'yü ayakta okudun, bakalım oturunca ne b.. yiyeceksin.

Kulağını Şapırdat Geç

Vaktiyle vatandaşın biri, Ortaköy kaymakamına bir sepet üzüm getirir. Hiç bir art niyeti yoktur. Kaymakam:

-Niye zahmet ettiniz? Ne gereği vardı?

der. O da:

-Ne zahmeti efendim. Farz edelim ki ineğin önüne attım.

Adam lafın nereye gittiğini bilmez. Kaymakam, adamın saflığına verir, ama laf içine işlemiştir.

Aradan üç-beş ay geçer. Kaymakam o adamın köyüne gider. Muhtarla yalnız kalınca:

-Yahu muhtar! Sizin köyde filan adam bana, filan gün, şöyle şöyle dedi.

der. Durumu öğrenen muhtar, kaymakamı teselli etmeye çalışır:

-Aaaaam Kaymakam Bey! Onun lafını n'ideceksin? Kulağını şapırdat geç.

Kaymakama Verilen Ziyafet

Balcılı'nın biri Kaymakamı evine davet eder. Kaymakam nazik bir adamdır. Yemekte de bu nezaketini gösterir. Yavaş ve usulünce yemeye başlar. Onun bu durumu ev sahibinin dikkatini çeker.

-Nasıl yiyorsun Kaymakam Bey? Biraz acele et bakalım.

O da:

-Yiyorum ya. Siz yemenize bakın.

der. Bu durum böyle devam ederken, ev sahibi dayanamaz:

-B.. tan yiyorsun Kaymakam Bey. O nasıl yeme öyle.

der.

Muhannet

Balcı'da birisi hırsızlık yaparken ev sahibi bunu fark eder. Adam, kaçır, doğruca camiye gider. Cemaat o sırada farz namazını kılmaktadır. Adam cemaatten birisine,

-Kaçınıcı rekattasınız?

demiş, ama tabi cevap alamamış. Başkasına sormuş ondan da cevap alamayınca kendisini daha fazla tutamamış;

-Ülen, muhannetin anasını avradını s... im deyip namaza durmuş.

Hastanedeki Kadın

Kadının biri Ortaköy Sağlık Ocağı'na muayeneye gelir. Zayıf ve halsiz bir haldedir. Onun bu durumu doktorun dikkatini çeker.

-Kardeşim, ne yedin de böyle oldun?

der. Kadın da:

-Cacık, calba.. (Cacık için bkz. *Ortaköy Sözlüğü*)

der. Doktor bu mahalli kelimelerden bir şey anlamamıştır.

-Ne demek onlar?

diye sormak gereğini duyar. Kadın cevap verir:

-Doktor Bey! Senin anlayacağın bor-bok işte.

Muhtar Seçilen Kişi

Ortaköy'ün köylerinden birinde, halktan birisi muhtar seçilir. İlk fırsatta köy halkını toplar. Bir sandalyenin üzerine çıkıp halka bir şeyler söylemek gereğini duyar.

-Ey millet! Düne kadar ben de sizin gibi bir boz adamdım.

der. Karısı bu sözleri duymuştur. Evinin önünden bağırır:

-Deliii! Dayrene gel, dayrene...

Trafik Kazası

Balcı yolundan Nevşehir'e giden bir taksi yolda kaza yapar. Üç kişi ölmüştür. Taksinin şoförü dışarı çıkınca durumu öğrenir. İlk sözü şu olur:

-Yahu, az kalsın kaza yapacaktık.

Getir Akşamki Kafayı

Üç-beş kişi meyhaneden içkisini içerken tanıdık birini görüp masaya çağırırlar. Adam dertlidir.

-Neyin var yahu, derdin ne?

derler. D da;

-Yarına yirmi beş bin lira kamyonun senedi var. Elimde de yok. Ne yapapacağım onu düşünüyorum.

Masadakilerden birisi;

-Sen onu düşünme, yarın yanıma uğra ben sana veririm,

der. Buna sevinen adam da masaya oturur. Birlikte içip eğlenirler.

Sabah senedi olan adam, kendisine borç verebileceğini söyleyen kişinin yanına gider. Adam, her şeyi unutmuştur.

-Sen, akşamki kafayı getir, ben yermi beş değil yüz bin lira vereyim.

Yazının çıktığı yayın:

Doğan Kaya, *Ortaköy ve Çevre Folkloru Araştırması*, **Türk Folkloru**, IV (42),
1. 1983, s. 21-23. / IV(43), 2. 1983, s. 20-27. / IV (44), 3. 1983, 27-30.